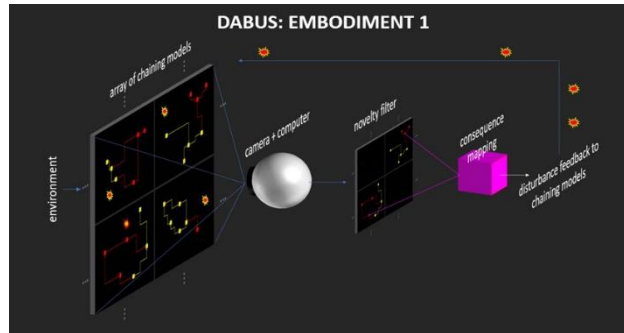

Yapay Zekânın Buluş Sahipliği ve Türkiye'nin Konumu Üzerine Derinlemesine Bir Analiz

Son zamanlardaki hukuki tartışmalarda, yapay zekâ tarafından üretilen buluşların patentlenebilirliği tartışmalı hale gelmiştir. Tarih boyunca yalnızca insanlar icatçı olarak kabul edilirdi ve bu kavramların kişilik ve entelektüel anlayışlarına dayanmaktadır. Ancak Güney Afrika ve Avustralya Federal Mahkemeleri, özellikle 2021'de DABUS'u potansiyel bir buluş sahibi olarak tanıyarak geleneksel görüşlere meydan okumuştur. Bazıları, bu durumun modern inovasyon eğilimlerine uygun olduğunu savunurken diğerleri mülkiyet hakları, sıradan patentlerin aşırı artması ve azalan insan denetimi konularında endişelerini ifade etmektedir. Patent yasalarının küresel olarak değişken olduğu bir ortamda, yapay zekânın AR-GE'deki rolünün büyümesiyle birlikte, daha fazla ülkenin tutumlarını gözden geçirmesi ve fikri mülkiyet (IP) alanını şekillendirmesi beklenmektedir.

Okuduklarınız sizi şaşırttı mı? Asıl ilginç olan ise paragrafın tamamının bir yapay zekâ tarafından yazılmış olması! Gerçekten de günümüzün yapay zekâsı, insanlar tarafından üstlenilen rolleri, buluş yapmak dâhil, sorunsuz bir şekilde devralmaya başladı.

Yapay zekâ sisteminin buluş sahibi olup olamayacağı hususu, Dr. Stephen Thaler tarafından geliştirilen yapay zekâ sistemi DABUS'tan sonra tartışılmaya başlamıştır. DABUS'un gerçekleştirdiği iki ayrı buluş için Dr. Thaler ve Prof. Ryan Abbott'un ekibi, dünya çapındaki patent ofislerine başvurular yaparak yapay zekânın buluş sahibi olup olamayacağı konusunda emsal oluşturmayı amaçlayan "Yapay Buluşçu Projesi"ni başlatmıştır.¹ Bu proje ile yapay zekâ gibi öncü teknolojilerin sosyal, ekonomik ve yasal etkileri hakkında diyalogun teşvik edilmesi ve yapay zekâ tarafından üretilen çıktılarının/ürünlerin korunabilirliği konusunda paydaşlara rehberlik edilmesi amaçlanmıştır.

Tüm gelişmeleri ve yaklaşımları değerlendirebilmek için, DABUS ekibinin proje kapsamında dünya çapında çeşitli patent ofislerine yaptığı başvuruların sonuçlarını incelemek gerekmektedir:

¹ Ryan Abbott, "The Artificial Inventor Project," www.wipo.int, Aralık 2019, https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2019/06/article_0002.html.

Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve Avrupa Patent Ofisi (EPO):

Temmuz 2019'da, Thaler iki DABUS buluşu için **ABD Patent ve Marka Ofisi'ne** patent başvurusunda bulunmuş ve tek buluş sahibi olarak DABUS'u göstermiştir. Ancak bu başvurular buluşçunun gerçek bir insan olmaması sebebiyle tamamlanmamış sayılarak reddedilmiştir. Thaler'in itirazı üzerine, kararı inceleyen Federal Bölge Mahkemesi, Patent Yasasına göre "buluş sahibinin" bir "kişi" olması gerektiğini belirterek, "kişi" kelimesinin gerçek kişi anlamına geldiğini, buluş sahipliğinin zihinsel faaliyet gerektirdiğini ve bu nedenle yapay zekânın buluş sahibi olamayacağını vurgulamıştır. 2022 yılında Dr. Thaler bu kararı temyiz etmiş ve bu dava, yapay zekânın Patent Yasası kapsamında "buluş sahibi" olup olamayacağını Federal Mahkeme'nin açıkça ele aldığı ilk dava haline gelmiştir. Yüksek Mahkeme, "kişi" kelimesinin insan anlamına geldiğine ve dolayısıyla "buluş sahiplerinin" insan olması gerektiğine karar vermiştir.²

Birleşik Krallık Fikri Mülkiyet Ofisi de Thaler'in DABUS başvurularını, DABUS'un "kişi" olmadığı ve bu sebeple buluş sahibi olarak kabul edilemeyeceği gerekçesiyle reddetmiştir.³ Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi ve Temyiz Mahkemesi de Birleşik Krallık Fikri Mülkiyet Ofisi'nin kararını onamıştır.⁴ Thaler akabinde, Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi'nde temyize başvurmuşsa da bu temyiz başvurusu hakkında henüz karar hazırlanmamıştır.⁵ Eğer Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi Thaler'in lehine karar verirse, dünyada bu konuyu tartışan ilk yüksek mahkeme kararı olacaktır.⁶

Benzer şekilde, Thaler 2018 yılında **Avrupa Patent Ofisi'ne** (EPO) iki Avrupa patent başvurusunda bulunmuşsa da bu başvuruların her ikisi de Avrupa patentinde belirtilen buluş sahibinin "gerçek kişi" olması gerekçesiyle reddedilmiştir.⁷ Thaler'in itirazı üzerine kararları inceleyen Temyiz Kurulu ön görüşünde, Avrupa Patent Sözleşmesi uyarınca, patent başvurusunda belirtilen buluş sahibinin hukuki ehliyete sahip bir kişi olması gerektiğini belirtmiştir. Aralık 2021'de Temyiz Kurulu, Thaler'in itirazını reddetmiştir;

² Thaler v. Vidal (ABD Federal Devre Temyiz Mahkemesi 5 Ağustos 2022).

³ BL O/741/19 (UKIPO 4 Aralık 2019).

⁴ Thaler v. Comptroller (EWCA Civ 1374 21 Eylül 2021).

⁵ "The Supreme Court Hearing: Thaler v. Comptroller," 2 Mart 2023, <https://www.supremecourt.uk/watch/uksc-2021-0201/020323-am.html>.

⁶ Mark Marfé ve Sarah Taylor, "Landmark Thaler AI Patent Case to Be Heard by UK Supreme Court," Pinsent Masons, 1 Mart 2023, <https://www.pinsentmasons.com/out-law/news/landmark-thaler-ai-patent-case-heard-uk-supreme-court>.

⁷ "EPO Publishes Grounds for Its Decision to Refuse Two Patent Applications Naming a Machine as Inventor | EPO.org," EPO, 28 Ocak 2020, <https://www.epo.org/en/news-events/news/epo-publishes-grounds-its-decision-refuse-two-patent-applications-naming-machine>.

Thaler'ın buluş sahibi olarak adlandırıldığı bölünmüş başvurunun tescil işlemleri ise EPO nezdinde halen sürmektedir.⁸

Avustralya:

Avustralya Federal Mahkemesi, DABUS başvurularında yapay zekânın buluş sahipliği konusunda ilgi çekici bir karar vermişse de bu karar kısa ömürlü olmuştur. Eylül 2019'da Thaler, DABUS'u buluş sahibi olarak gösteren patent başvurusunun **Avustralya Patent Ofisi** tarafından reddedilmesi üzerine kararı temyiz etmiştir. Konuyu inceleyen Federal Mahkeme "*Yasa kapsamında tanınan buluş sahibi, yapay zekâ sistemi veya cihazı olabilir. Ancak böyle bir insan olmayan buluş sahibi ne patent başvurusunda bulunabilir ne de patent sahibi olabilir.*" tespitinde bulunarak, bir yapay zekâ makinesinin buluş sahibi olarak adlandırılmasına izin veren ilk mahkeme kararını vermiştir.⁹

Ancak Avustralya Patent Ofisi'nin temyizi üzerine Nisan 2022'de Federal Mahkeme temyizi kabul ederek "*bir patentin verilmesine hak kazanmanın kökeni insan çabasında yatmaktadır ve DABUS'un buluş sahibi olarak isimlendirilmesi Patent Yasası'na aykırıdır.*" tespitlerine yer vererek, önceki kararını bozmuştur.¹⁰ Kasım 2022'de ise, Thaler'in temyiz başvurusu Yüksek Mahkeme tarafından reddedilmiştir.

Almanya:

Alman Federal Patent Mahkemesi ise DABUS başvuruları kapsamında yapay zekânın buluş sahipliğini farklı bir açıdan ele almıştır. Thaler'in DABUS için yaptığı patent başvurusunu reddeden **Alman Patent Ofisinin** kararının temyiz edilmesi üzere, Mahkeme yapay zekâ buluşlarının patentlenebilir olduğunu kabul etmiş ancak başvuruda buluş sahibinin gerçek bir kişi olarak belirtilmesi gerekliliğinin altını çizmiştir. Bu karar, kimin buluş sahibi olabileceği konusundaki tartışmayı bir kenara bırakarak patent başvurusuna yapay zekânın dâhil edilmesini mümkün kılması yönüyle önemlidir. Mahkeme, buluş sorumlusunun formda buluş sahibi olarak belirtilmesi gerektiğini ve yapay zekânın buluşa katkısına dair ayrıntıların ek bilgi olarak eklenebileceğini belirtmiştir.¹¹

Güney Afrika:

Şirketler ve Fikri Mülkiyet Komisyonu'nun (CIPC), Dr. Thaler'in DABUS buluşları için yaptığı patent başvurusunu kabul ettiği Güney Afrika'da ise farklı bir sonuca varılmıştır. Temmuz 2021'de CIPC, bir patent bildirimini yayınlanmış ve böylece buluş sahibi insan olmayan bir yapay zekâ buluşuna dünyada ilk kez patent verilmiştir. Bu karar ile DABUS başvurularında yapay zekânın kendisi buluş sahibi olarak belirtilmiş, yapay zekânın sahibi ise patent sahibi olarak sicile kaydedilmiştir.¹² Ancak Güney Afrika'nın başvurular üzerinde herhangi bir

⁸ Kingsley Egbuonu, "The Latest News on the DABUS Patent Case," IP STARS, 11

Temmuz 2023, <https://www.ipstars.com/NewsAndAnalysis/The-latest-news-on-the-DABUS-patent-case/Index/7366>.

⁹ Thaler v. Commissioner of Patents (FCA 879 30 Temmuz 2021)

¹⁰ Commissioner of Patents v Thaler (FCAFC 62, 13 Nisan 2022)

¹¹ Christina Schulze, "German Federal Patent Court Points to Solution for Dabus Inventions," JUVE Patent, 16 Kasım 2021, <https://www.juve-patent.com/cases/german-federal-patent-court-points-to-solution-for-dabus-inventions/>.

¹² Ryan Abbott, "First Patent Granted to the Artificial Inventor Project," Artificial Inventor, 28 Temmuz 2021, <https://artificialinventor.com/first-patent-granted-to-the-artificial-inventor-project/>.

esaslı inceleme yapmadan tescil ediyor olması nedeniyle bu kararın esaslı bir değerlendirmeye dayanmadığı belirtilmelidir.¹³

Türkiye'nin konumuna genel bir bakış ve değerlendirme:

Türk patent hukukunda, "gerçek hak sahipliği" ilkesi, fikri mülkiyeti yaratan ya da geliştiren kimsenin gerçek hak sahibi olarak kabul edilmesini öngörmektedir. Sınai Mülkiyet Kanunu (SMK) m. 109/1 "*Patent isteme hakkı, buluşu yapana veya onun haleflerine ait olup bu hakkın başkalarına devri mümkündür.*" demektedir.

Bilindiği üzere, bir buluşun patentlenebilmesi için yeni olması, buluş basamağı içermesi ve sanayiye uygulanabilir olması gerekmektedir. Dolayısıyla yapay zekâ tarafından geliştirilen bir buluşun patentlenebilirlik değerlendirmesinde de bu hususlar gözetilecektir. Buluş sahibinin hukuki kişiliği, patentlenebilirlik kriterleri arasında sayılmamıştır, zira kanun koyucu söz konusu hükümleri kaleme alırken yapay zekânın buluş sahibi olma ihtimalini göz önünde bulundurmamıştır.

Türk Hukukunda yapay zekânın buluş sahipliğine ilişkin özellikli bir düzenleme olmamakla birlikte; Türk Hukukunda DABUS davalarındaki gibi bu konuyu ele alan herhangi bir içtihat bulunmadığı ve TÜRK PATENT'e yapay zekâyı buluş sahibi olarak belirten herhangi bir başvuru yapılmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Sonuç olarak, konu hali hazırda farklı bakış açılarına ve tartışmaya açık durumdadır.

Bununla birlikte, Türkiye'nin yaklaşımının EPO'ya benzer olması beklenmektedir. Nitekim EPO nezdinde yapılan ve içeriğinde Türkiye'nin de teşmil edildiği DABUS başvurular, reddedilmek yerine, EPO nezdinde tescil edilseydi Avrupa Patent Sözleşmesi gereği TÜRK PATENT nezdinde de söz konusu patentler tescil edilecekti.

Yapay zekânın buluş sahipliğine ilişkin Türkiye ve diğer pek çok ülkede tartışılan sorunların esası; yapay zekânın hukuki statüsünün belirlenmesinde ve bu konuda özel yasal düzenlemeler getirilmesinde ve içtihat oluşturulmasında yatmaktadır.¹⁴ Zira, bu patent başvurularında yapay zekânın buluş sahibi olarak belirtilmesi, ileride yapay zekânın patent sahibi olarak belirtilmesinin de önünü açacaktır. Bu durumda ise, sorumluluk hukuku başta olmak üzere, patent hukuku açısından yeni bir dönemin başlaması anlamına gelecektir.

Türk Hukuku açısından bakıldığında, Türk Medeni Kanunu'nda (TMK) hem gerçek hem de tüzel kişileri düzenlemektedir. TMK'ya göre, herkes hak ehliyetine sahiptir ve kişiler hakları ve yükümlülükleri bakımından hukuk sistemi içinde eşittir. Kanuna göre ayrıca fiil ehliyetine sahip olan kişi, kendi eylemleri ile hak elde edebilir ve borç altına girebilir. Diğer taraftan, tüzel kişiler ise cinsiyet, yaş ve hısımlık gibi insana özgü olanlar dışındaki tüm hak ve yükümlülükler tabidirler ve gerekli organlara sahip olmaları ile fiil ehliyetini kazanırlar. Yapay zekânın ise, bu iki kişilik türünden hangisine gireceği ya da ayrı bir tür olarak mı kabulü gerektiği tartışmalıdır.

¹³ Desmond Oriakhogba, "Dabus Gains Territory in South Africa and Australia: Revisiting the AI-Inventorship Question," *South African Journal of Intellectual Property Law*, 1 Ekim 2021, <https://doi.org/10.2139/ssrn.3998162>.

¹⁴ Dr. Armağan Ebru Bozkurt Yüksel, "Yapay Zekânın Buluşlarının Patentlenmesi," *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, June 2018, <https://doi.org/10.18771/mdergi.437298>.

Türkiye'de henüz yapay zekâya yönelik bir düzenleme bulunmamakla birlikte, Türk doktrini, yapay zekânın tüzel kişi veya Roma Hukuku'ndaki gibi "köle" kategorisinde kabul edilmesinin ve bu kapsamda düzenlenmesinin mümkün olduğunu değerlendirmektedir. Bazı Türk akademisyenler, yapay zekânın tüzel kişi olarak kabul edilmesi gerektiğini çünkü söz konusu ilişkinin dernek ile yönetim kurulu üyeleri arasındaki ilişkiye benzediğini savunmaktadır.¹⁵

Diğer bir görüşe göre, Roma hukuku yapay zekânın hukuki kişiliğini çözmek için bir seçenek olabilir. Bu görüş, kölelerin Roma Hukukundaki statülerinin ekonomik haklara ve fikri mülkiyet haklarına sahip olabilmeleri bakımından yapay zekânın statüsüne örnek olarak alınabileceği ve uygulanabileceğini önermektedir. Zira Roma hukukunda, köleler başka kimselerin "mülkü" olarak görülmelerine rağmen, *peculium* sistemi ile üçüncü kişiler ile sınırlı da olsa yasal ilişki kurabiliyorlardı.

Kölelik sistemine benzer şekilde yapay zekânın, fikri mülkiyet hakkına sahip olabileceği ve sadece sınırlı bir miktar için eylemlerinin yasal sonuçlarından sorumlu tutulabileceği düşünülmektedir. Bu şekilde, yapay zekâ, gerçek kişi olduğu veya gerçek kişinin haklarına sahibi olduğu anlamına gelmeksizin, belirli bir buluşta buluş sahibi olarak isimlendirilebileceği tartışılmaktadır. Bu yolla, yapay zekânın haklarına kimin sahip olacağı sorunu ve sorumluluk meselesi en azından şimdilik, geçici olarak çözülebilir.¹⁶

¹⁵ Başak Bak, "Medeni Hukuk Açısından Yapay Zekânın Hukuki Statüsü ve Yapay Zekâ Kullanımından Doğan Hukuki Sorumluluk," *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, no. 35, July 1, 2018.

¹⁶ Emine MINDİZ, "Peculium Kurumunun Yapay Zekâya Sahip Robotların Hukuki Statülerinin Tespitinde Model Olarak Kullanılması," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 71, no. 3, 20 Ekim 2022, <https://doi.org/10.33629/auhfd.1133837>.